

Evâil-i Halinde Fakir iken Ticaret ve Zira'ate İkdâm ile Âmid Şehrinin E'âzım-i Ağniyâsından Olan Sâhib-i Cami: MELİK AHMET PAŞA¹

Hazırlayan:
Aziz AŞAN
Mardin Artuklu Üniversitesi

Âmid şehrinde kıymettar kâşi ve çinilerle müzeyyen (cevâmi-i şerîfe) meyanında sanayi-i nefise-i mimarîye nokta-i nazarından hâiz-i hüner ve marifet bir cami-i şerîf mevcuttur.

Fevkâmı bir şekli-i bedî'de inşâ olunan bu cami-i şerîfin hüsn-ü tertibât ve tezbinât-ı menâzır-ı hariciyesinden başka dahilî menkûşât ve güzide kâşilerle tezbinâtı câlib-i nazar-ı dikkattir.

Minaresi ak taştan ve gayet yüksek ve zarîf olmakla beraber mimar-ı muktediri minare-i bilind mezkûru iki tarîkli inşâ ederek bir sanat-ı mucizekâri-i diğeri ibrâz ve irâ'e eylemiştir.

Elân Melik Ahmet Paşa cami-i şerîfi diye mezkûr olduğu gibi yine bu namla ve bu zata ait bir de hamam-ı latîf vardır.

Gariptir ki bu asâr-ı hayriye memleketimiz ahalisinden bu zat-ı hamiyetmendir olduğu halde hüviyet-i zatiyesi unutulup gitmiştir.

Hatta 1286 senesinde birinci defa olarak Diyarbakir'de neşr olunan salnamede âlde 1288 – 1289 – 1301 – 1318 – 1319 – 1321 senelerinde çıkan Diyarbakir salnamelerinin cümlesinde valilerin esâmisi hâvî cüdüllerde bu cami-i şerîfin 1048'den 1056 senesine kadar üç defa Diyarbakir valisi ve ba'de sadrazam olan Abaza Silahtar Melik Ahmet Paşa namına gösterilmiştir.

Hâlbuki onun Diyarbakir valiliğinden bir asır mukaddem Âmid şehrinde tevellüd eden diğeri Melik Ahmet Paşa tarafından binâ olunmuş ve Diyarbakir valiliğinde bulunmamıştır. Binaenaleyh Âmid ahalisinden yetişen ve mefâhir-i millîyeden böyle asâr-ı celîle inşâ ve ibdâ'ına muvaffak olan müşarünileyh Melik Ahmet Paşay-ı Âmidî hakkında vâkıf olabildiğimiz izâhâtın itasına mübâderet eyleriz.

Müşarünileyh Melik Ahmet Paşa 935 hududunda Âmid şehrinde doğmuştur.

Pederi hanedan-ı memlekette idi. Evâhir-i hayatında fakir düştü vefatında mahdumuna Peyas² karyesi civarında ancak bir nısf-ı tarla bıraktı.

¹ Ali Emirî-i Âmidî, *Âmid-i Sevdâ Mecmuası*, Matba'a-i Âmidî, 7 Mayıs 1325, S. 6, s. 81-88.

² Peyas: Âmid şehrine bir saat miktarı mesafede bir karye ismidir. Muzanna-i kirâmdan ve muhakkikînden allâme Ömerü'l-Peyasî hazretleri bu karyede zühûr etmiştir. Müftî-i Âmid tacü'l-mukakkikîn Câmîdizâde Ömer Efendi'den tahsil-i kemalât eylemiş idi. Tefsir-i şerîf-i Beydavî'ye ta'likatı ve Siraciye'ye şerh-i nefisi ve sâir te'lifât-ı muteberesi vardır. Vefatı 1213 senesinde Âmid şehrinde idi. Peyas, esmâ-i müşterekeden olup Adana vilayeti dâhilinde bu nam ile bir mahal vardır ki bizim Mevlana Ömerü'l-Peyasî el-Âmidî ile muasır olan fudela-i kiramdan el-hac Muhammed bin Muhammed el-Peyasî de Adana vilayeti Peyasına mensup ve Amasya'da müderris-i meşhûr idi. Bilâd-ı mağribde dahi bir medine ismidir ki şair Müfliki Ebü'l-Abbas Ahmet bin Yusuf buradan zühûr etmiştir.

Bu tarlanın nısfı da akrabasından Alâeddin Bey'in idi. Alâeddin Bey, Ahmet Bey'den on yaş kadar büyük ve müteehhil ve evlat sahibi idi.

Alâeddin Bey vefa-kerim, insaniyetli bir zat idi. Ahmet Bey ise Alâeddin Bey kadar ve belki daha ziyade hamiyetli, insaniyetli olmakla beraber pederinin vefatında on yedi on sekiz yaşında olup hüsn ve cemalde mâ hazâ beşerün sırrına mahzar hoş huy ve melik munazzar bir civan idi. Ahlak-ı âliyesine mükâfat olarak ahâli-i memleket, sair Ahmet ismiyle müsemma olanlardan tefrîk için Melik Ahmet Paşa ünvanıyla tebcîl ederlerdi. Nerde ehl-i kemâl işitirse şem'a-i mülâzemetinin pervanesi; nerde bir âlim, irfan-aşına haber alırsa mülazim-i hizmet kâşanesi idi. Hüsn-ü ahlak ve terbiyesiyle meslek-i merdanesinden ileride büyük adam olacağını erbâb-ı basîret keşf ve istidlâl eylemekte idi. Alâeddin Bey otuz, Melik Ahmet Bey de yirmi yaşlarında oldukları halde Peyas karyesi civarındaki tarlalarında idrâk eden ekinlerini biçip savurmuşlar. Mu'şir gelip öşr-ü şer'iyesini almak üzere intizâr eylemekte bulunmuşlar, akşama kadar mu'şir gelmediğinden gece münâvebe ile harmanlarını beklemeye mecbur olmuşlar idi. Tarlaları birkaç dönümden ibaret ise de o sene nâfi' yağmurlar yağdığından mahsulleri bereketli idi.

Evvela nöbet beklemekte olan Alâeddin Bey gök kubbesini yıldızlayan mehtaba karşı buğday harmanına bakarak kendi kendine ben teehhil ettim evlat ve ayal sahibi oldum. Dünyadan kâmimi aldım fakat şerîkim Ahmet Bey henüz bekârdır teehhil etmek için paraya muhtaçtır kendine alenen mu'âvenet etsem alicenaplığı hasebiyle kabul etmez. Bari bu gece gizlice bir mu'âvenette bulunayım diyerek hemen çuvalı kaptığı gibi kendi hissesinin nısfından ziyadesini Ahmet Bey'in harmanı üstüne nakl ve ilave eyledi. Yoruldu kan tere battı, bîtab düştü. Nısfü'l-leyl olduğundan nöbet beklemek için Melik Ahmet Bey'i uyandırdı, kendisi yattı. Melik Ahmet Bey kendi kendine:

Şerikim Alâeddin Bey müteehhildir evlat ve 'ayal sahibidir. Oğullarını mektebe gönderecek, kızlarını ta'lim ve terbiye edip evlendirecek birçok masrafa muhtaçtır.

Ben ise yek at, yek mızrağım fakat alenen muavenet etsem 'alicensaptır kabul etmez bari nihanîce bir muavanette bulunayım diyerek hemen kileyi kaptığı gibi kendi hissesinin nısfından ziyadesini şerîkinin harmanı üstüne nakl ve damm eder.

İşte o gece idi ki bu iki zat selîmü'l-kalb üstüne rahmet kapıları açılmış Peyas'a pirince giderken cevâhir tarlalarına vâsıl olmuşlardı. Orası tarla değil bir tecelligâh-ı manevî-i rabbanî ve tûr-i sina-i nuranî halini almış idi.

Kendileri alelade bir iş görmüş ve belki de cami'-i kemalât olan insanlık icap alelalene karşı hiçbir iş görmemiş kıyasıyla yekdiğerine karşı ettikleri şu hizmeti hatırlarında bile tutmaksızın unutmuşlar idi.

Lakin (İnnî a'lemu mâ lâ ta'lemûn) serîr-i münezzehinde saltanat-efrûz-i kutsiyet olan cenâb-ı erhamü'r-râhîm hiç unuttur mu? İşte o geceden itibaren ki gerek Alâeddin Bey gerek Ahmet Bey ellerini toprağa atsalar ellerine aldıkları toprak güya ki altın olurdu.

Pek az bir müddet içinde ol kadar servet ve sâ mânâna mâlik oldular ki muhayyer-i 'ukûl bir raddeyi buldu.

Yakut Hamevî "el-Müşteriku ve'l-Mütelifu" ünvanlı kitabında teşdid-i ba ile (Peyas) dabt ediyor ise de kamusta bizim telaffuzumuza muvâfik olarak Peyas, sehab vezninde mukayyettir.

Fakat şimdi gerek Âmid civarında gerek Adana dâhilinde bulunanların ikisinde dahi ba-ı Arabî bay-ı Farisî'ye tahvil olunup Peyas denilmektedir "el-Mecmu' fi'l-Meşhûd ve'l-Mesmu'" gibi bazı kitaplarda bizim Peyas'ın Payas şeklinde dahi yazılmakta olduğu görülmüştür.

Şu hüsn-ü niyetlerine mükâfâten cenab-ı hak her ikisinin zahirelerine feyz ve bereket, canlarına sıhhat ihsan eyledi

İşte Melik Ahmet Bey, hâiz olduğu şu hüsn-ü niyetle beraber hayrât ve hasenâta da mâil olduğundan Âmid şehri derûnunda Rum Kapısı civarında el-hâle hâzihi tesürrü'n-nazirin sigâr ve kibâr ve şehrimizin nefâis-i âsâr ve bedâyi'-i kıymettarından olan cami-i nur lâmi'in ve hamamın bâni-i 'âli-i sâhibü'l-hayrâtı oldu.

Alâeddin Bey'le Melik Ahmet Bey'in ziraatları terakki ettikçe etmiştir. Birlikte âlem-i ticarete de sülûk ederek herkesin kendilerine olan emniyet ve itimadına karşı fevkalade kabiliyet ve isti'dât gösterip ölünceye kadar müşâreketten ayrılmadılar.

Zirde beyân olunacağı üzere evâhir-i ömürlerinde mertebe-i 'âliye-i şehâdete dahi birlikte vâsıl olmuşlardır.

Âmid şehrinde destegâhlar inşâ ve emti'a-i nefise-i harîriye vesâire nesc ve i'mâl ettirip etrâf ve memâlike ihraç ve îsâl ve Âmid'e mahsus olan harîr şurubunu birinci nefâseti hâiz kısmını istihsâl ettirip kasabât ve beledâta ib'as göndermiş ve inhâc eyleyerek mensûcât ve mamûlât-ı memleketin terakki ve revacına büyük hizmetler eylediler.

Alâeddin Bey'le Melik Ahmet Bey nükûd ve serveti artırdıkça artırmışlar fakat bunun bir akçesini elde tutmayıp arazi ve çiftlik almaya sarf eylemişlerdir.

Bir derecedeki sâir arazi ve emlak şöyle dursun dünyanın en birinci arazisinden olan el-Cezîre muhitinin tarihlerde Cendel kıtası namıyla yâd olunan Habur nehri kenarında vaki' 'umûm tarlaları ve çiftlikleri yed-i tasarruflarına geçirmişlerdi.

Ahmet Bey bunda dahi tedâbir-i sâibe ve 'âliyesini ibrâz ederek çift hayvanâtı olmayanlara öküzler, tohumu bulunmayanlara tohumlar vermiş; pamuk, pirinç, susam gibi mahsûlât yetiştirmeye müsait olan mahalleri de mu'ayene ederek her mahsûlâtı yerli yerine zer' ettirmiştir.

Toprağın terbiye ve ıslahı çarelerini düşünerek bu bâbda çiftçilere lâzım gelen ta'rifât ve mu'avenâtı icrâ eylediğinden ziraat-ı mahalleye fevkalade terakki etti.

Mîr-i muhterem ziraate müsait olmayan mahallerde ve orman aralarında vesâir kayalık ve pürnallik? yerlerde mukîm olup da fakr û zarûreti hasebiyle aġnâm tedârik edemeyenlere yağından, bepağısından, sütü yoğurdundan, bir fey'et-i münasebe ile istifâde eylemek şartıyla ġanem ve keçiler i'ta etmiş ve kıraç mahallerde de bağlar yetiştirmeye çalışmıştır.

Melik Ahmet Bey, kara ve bâdiye ahalisine böyle nakdî ve fennî suretler ile her bir mu'avenât ve mu'amelâtı icrâyaya nasb-ı nefsi ihtimâm etmesi hasebiyle hem memleketin servet ve sâmanı artmış ve hem de beyin servet-i 'azîmesi bir dereceye vâsıl olmuştur ki cihanın birinci erbâb-ı yesarından ma'dûd bulunmuş idi.

Bey, kerem ve sehada dahi ma'n ve hatmi tahsinhan edecek bir raddede ibrâz-ı müessir civanmerdi ederek yetimlere bîkeslere ve halini kimseye arz etmeye alışmayan hanedan düşkünlerine ve dul ve sahipsiz kadınlara her mu'âveneti icra eylemiş ve ashâb-ı zarûret ve ihtiyacın hiçbir kısım ve ferdinden lütfunu derîğ etmemiş ve ashâb-ı sanayi' ve erbâb-ı kesb ve kâr olup da şedâid-i mudâyakaya giriftar olanlara bir müddet münasebeyle sermayeler i'tâ eylemiştir.

Melik Ahmet Bey'in müte'addid haneleri olup sünûf-ı eshâb-ı fedâil ve irfân ve gürûh-ı seyâhân ve müsafirân vesâir berâyâ ve fakirânın her biri kendilerine mahsus olan dairede ikametle mütena'im-i nimet- ferâvân olurlar idi.

972 senesinde idi ki Ahmet Bey Âmid şehrinde bir cami-i şerîf inşâ ederek ebkây-ı nâm-ı hayr eylemeyi tasavvur eyledi. Ol emirde hala Melik Ahmet Paşa Hamamı diye meşhur ve mamur olan hamamı binaya mübâşeret ederek 975 senesinde karîn-i itimâm oldu.

Şuarây-ı şehir-i Âmid galeyana gelerek birçok kasideler, Türkî, Farisî nefis tarihler inşâd ve takdîm eylediklerinden mîr-i sâhib-i kerem her birini birçok seneler müdâyaka-i maliyeden vareste edecek mertebede ihsanlara müstağrik eyledi.

Bu bâbta söylenilen bazı tarihler şunlardır

:

Ülfetî-i Âmidî

Böyle hamama sezâ böyle mükemmel tarîh
Oldu nadide şu hamam neziyetü'l-inşâ
975

Bî'atî-i Âmidî

Dedi tarih ona hâtif semadan
Behişt âbineli hamam oldu peydâ
975

Hekimî-i Kazvinî Tilmiz-i Muslihüddin Larî (Farisî)

Sal-ı tarih benâyiş hatm-i Âmid in nedâ
Sâhib-i hamam ya rab bâd-ı demsaz bütan
975

Halife-i Hasankeyfî müellif-i kitab-ı Şehr-i Engiz Hûban Âmid

Dü sükûtuyla bulursun tarîh
İşte hamam-ı bedî' oldu binâ
975

Humârî-i Âmidî

Geldi bir müjdecî tarîh ile ilân etti
Gidiniz lâyık tathîr-i beden hamama
975

Sinî-i Âmidî

Çıkar ebcetle hesâb-ı tarîh
Ne münevver ne münakkaş hamam
975

Şöhretî-i Âmidî (Defterdar)

Nakş olunsun bâb-1 hamama bu tarîh-i güher
Cana aram-1 estin ger mâbeye etsin devam
975

Şühûdî-i Âmidî

Görüp hâtif dedi tarîhin ânın
Yeri pakize âbı hûb-1 hamam
975

Tufeylî-i Âmidî (Farisî)

Dü sâkıt keşt tariheş çenin şed
Hacer lûlûset zenzem mây-1 hamam
975

Fedâyî-i Âmidî

Hüsn-ü itmâmına tarîh-i güzîn
Der isem cennet dünya lâyık
975

Hamamın ikmalini müteakip inşâsını tasavvur ve arzu eylediği cami-i şerîfin levâzımını tehiye ve ihdâra başladı. Cami-i şerîfin derûnu muhît olacak mahallerin sahiplerini esmân-1 müdâ'afa ile irdâ ederek iştirâ eyledi.

Fakat ol esnada Diyarbekir valisi bulunan Sokullu hanedanından Şahin Mustafa Paşazâde Behram Paşa meşhûr cami-i şerîfi ile kasr ve hamamını inşâyâ başlamış ve henüz resîde-i ikmâl olmadan Diyarbekir valisi olan amcazâdeleri Sadrazam Mehmet Paşazâde Hasan Paşa da Kuyumcu Usta Ahmet Çelebi'nin tercüme-i hâlinde mürûr eylediği üzere ebniye-i cesîmeyi inşâyâ şürû' eylemiş olduğundan Melik Ahmet Bey istihdâar-1 levâzım ile iktifâ ederek tasavvur eylediği cami-i şerîfin inşâsına şürû' eylemeyi şu emâkin-i cesîmenin ikmâline ta'lik eylemekte idi.

Hasan Paşa ebniyesinin ikmâlini müte'âkib İran muhârebesi zühûra gelmiş, Melik Ahmet Bey bu sırada birçok maliye ve mülkiye işlerinde istihdâm olunarak devlet ve hükümetin her hususta mahzar-1 nazar-1 takdîr ve tahsîni olmuştur.

Melik Ahmet Bey, kitâbet mu'âmelâtında vesâir ümûr ve hususânda istihdâm eylediği zatlar da ashâb-1 iktidâr ve kemalâtta ve hüsn-ü hat ve hüsn-ü hâl erbâbından idiler.

Hatta fâdıl, kâmil, şâir, mâhir İsmail Fedâî Bey dahi bu cümleden idi ki yed-i fakîrde mevcut bulunan ve o zamanın edebiyat ve âsârı hakkında misli nâbûd olan bir mecmua-i kebîre ve nefisenin birçok kısmı bu zatın hatt-1 latifi ile merîn ve müveşşeh

bulunmuş ve birkaç mahallinde ketebe vad' eylemiştir ki birisi aynı şu ibaredir: "Ketebehu hakîrî'l-fakîr Fedayî der Âmidü'l-mahrûsa sene 989, Za'îm-i merdim-i Melik Ahmet Bey".

Bu esnada Âmid defterdarlığına Lalezarzâde Mehmet Çelebi tayin olunmuş ve bu zat erbâb-ı irfân ve zekâdan olduğundan şuarâ tarafından hakkında birçok tarihler söylenmiş idi.

Defterdar Lalezar zâdenin gelip Melik Ahmet Bey'e misafir olması ve hakkında ifrât surette ri'âyet ve hürmet icrâ eylemesi hasebiyle hüsn-ü amizeşleri uhuvvet derecesine varmış ve umûm vilayet varidâtını iltizâm eylemeye başlamıştır. İşte Melik Ahmet Bey'in bir hatası var ise Sokullu Mehmet Paşa gibi ahvâl-ı âleme vâkıf bir vezir-i zîşanın habigâh-ı ebedisine çekildikten sonra cesîm iltizâm işlerine karışması idi.

Bu sırada temâdî edip gitmekte bulunan İran muhârebâtı sebebiyle Melik Ahmet Bey mübâya'ât ve sevkîyât işine de karışarak büyük hizmetler etmiştir.

992'de sadrazam olup serdar-ı zafer şî'âr tayin olunan Özdemirzâde Osman Paşa'nın zaten on üç sene evvelki Diyarbekir valiliğinden beri Melik Ahmet Bey ile meyânelerinde mu'âmele-i hukûk-nevâzı mevcut bulunmuş olduğundan bu kere Paşa'nın yeniden yeniye teveccühüne mazhar olmuş ve sevkîyât ve nakliyât ve mübaya'ât husûslarında fevkalade iltizâm-ı himmet ve ibrâz-ı hamiyet eylemiş olmakla bir sene sonra yani 993 tarihinde Tebriz şehr-i şehîri Osman Paşay-ı zafer-şî'ar tarafından feth olunduğu sırada Melik Ahmet Bey'e Beylerbeyi rütbe-i refî'ası ihsân ve Musul vilayeti valiliğine tayin olundu.

Melik Ahmet Paşa 995 tarihine kadar Musul vilayeti valiliğinde îfây-ı hüsn-ü hizmet ve sene-i mezkûre şevvalında infisâî vükû' bularak Âmid şehrine 'avdet eyledi. Selanikî Mustafa Efendi, tarîh-i muteberinde sene-i mezkûrenin evâhir-i şevval vükû'ânında Melik Ahmet Paşa'nın Musul valiliğinde vuku-i infisâlini ve yerine meşhûr Canpolatzâde'nin tayin olunduğunu şu suretle yazıyor; fakat esbâb-ı infisâlini tasrîh etmiyor.

"Musul Beylerbeyi Melik Ahmet Paşa azl olup Kilis sancağıyla ma'an mutasarrıf olmak üzere Canpolat Beyzâde Hüseyin Bey'e Musul Beylerbeyliği verildi". Melik Ahmet Paşa memleketine 'avdetine müteakip zaten arsası ve her bir levâzımı mihyâ olan cami-i şerîfin inşâsına şer' eyledi.

Erbâb-ı fenn mîkât vasıtasıyla semt-i kibleyi güzelce tayin ettirdikten sonra taksimâtı, bi'l-icrâ zebh-i karâbîn ederek ğur-i zemine varınca temelleri indirmiş ve 'ale'l-usûl bazı nükûd-ı mütenevvi'ay-ı asrîye kurulduktan sonra temel taşı atılmıştır.

Amele ve üstâdlar her gün 'ale's-sabah evvelce binâ buyurdıkları hamama giderek mecânen gûsul eder ve ondan sonra pak ve tâhir olarak cami-i şerîfin ameliyatına mübâşeret ederlerdi.

Teraşide ve rasîn ve mükemmel taşlarla pek müstahkem bir surette inşâata devam edilerek cami-i şerîf o cesâmet ve irtifâ'ıyla beraber kurşunlu ve kubbeli ve pek latîf ve fevkânı olarak binâ ve minaresi ak taşları gayet yüksek ve zarîf olduğu halde iki tarıklı inşâ ve zeminden yukarıya çıkan dört köşeli temel kâimesi bazı kabartmalı sanatlarla ve araları çinilerle tezyîn ve her köşesine dûdemân-ı bektâşîyeye ait bazı işaret hakk ve nakş olunmuş ve ondan yukarısı tazreve-i ilâsına kadar müdevvirü'ş-şekil olarak sergüşîde-i 'alem bâlâ edildiği gibi çeşme ve fevârelerinin âb-ı latîfi ayrıca bir mecrâ ile hâric-i

şehirden Hamravât suyundan nakl ve icrâ kılınmıştır. Paşay-ı sâhibü'l-hayr cami-i şerîfin böyle mükemmel surette i'mâr ve inşâsına ne kadar büyük himmet sarf etmişse müzeyyen çini ve kıymettar kâşiler tedarikine de o nisbette büyük himmetler sarf ederek mihrâb ve mimberini mülevven ve mücellâ bir surette tezyîn ve derûn-i cami-i şerîfin etrâf-ı erba'ası ve hatta mürebba'ü'ş-şekil olan kâimelerini bile kemerlerine vesâir mahallerini tasakkuf ve revaka varıncaya kadar serapa o kıymettar kâşi ve müzeyyen çinilerle tersî' ve telmî' eylemesine mebni cami-i şerîfe girenler reşk-endâz bedâyi'-i çin olan o nükûş-i rengârengi ve o âsâr-ı bedi'ayı görünce hayran kalarak hakkıyla icrây-ı setayişinde izhâr-ı 'acz ederlerdi.

Eimme ve hutebâ ve müezzinler cüz'hânlar ve müderrisler ve müfessir ve muhaddisler tayin ve her birine birer yevm ve vakt-ı mu'ayyen tahsis eyledi. Evkât-ı hamsede cehrî ve sırrî namazların imamlarını başka başka olarak tayin eylediği sırada cehrî namaza ait imamları esvât-ı latîfe erbâbından intihâb etti.

Dekâkîn ve 'akarât ve büyü-t-i kesîre vakfederek şe'âl, farrâş, kennâs, na'thân, bevvâb gibi hademe ve müsârifini ma'a ziyâde temin eyledikten başka musluklarından yaz mevsiminde mütemâdiyen buzlu su içmek ve kışta îcab eden mevâki'de kömür yakmak için lazım gelen mebâliğ karşılığı emâkini vakf ve tehiyye eyledi.

İşte Paşay-ı 'alicensap 999 senesine kadar cami-i şerîfin dâhil-i kısmını tamamıyla ikmâl etmiş, sıra hariç kısmına gelmiş idi ki vâsi' bir avlu bırakacak ve avlunun cânib-i şimâl ve yesârında bazı kemerler inşâve güzel bir medrese ve daha bazı ebniye-i hayriye binâ edecekti.

"Kimsenin kandilini sabaha çıkarmaz rûzîkâr" hükmü zühûra gelerek 999 senesinde idi ki divana İbrahim Paşa kada-i nagihanî gibi Diyarbekir valiliğine tayin olundu.

Birçok vükû'ât-ı elîmeden sonra Âmid metmûlânından Recep Ağa ve Alaattin Bey'le hicret-i seniye-i hayrî'l-beriyenin elf-i kâmilî zi'l-hiccesi evâhirinde ol zat vahid, kalif-i ecel-i kadâ 'azm-i sivâ ahiret eyledi. Merhûm müşârünileyhin gayet cesîm olan hanesi cami-i şerîfin cânib-i yemîninde idi.

Bu hane-i cesîme 1025 ve 1028 tarihlerinde iki defa Diyarbekir valisi ve ba'de sadrazam olup 1031senesinde şehîden vefât eden hırvatîyü'l-asl Dilaver Paşa merhûm bir han-ı cesîme tahvîl eylemiş ve cami-i şerîfin mukabilinde binâ eylediği Dilaveriye medresesine vakf etmiştir.³

Merhum Melik Ahmet Paşa'nın vuku'-ı elîm şehâdeti hakkında bazı tarihlerde verilen tafsilât ve Alaattin Bey hakkında dahi reva görülen "Ayyâr", "Fertut-i rûzîkâr?" gibi ta'birât Deli İbrahim Paşa'nın suret-i tesvilânede vaki' olan iş'ârât-ı had'akârisinden me'hûz olup şayân-ı iltifât ve vüsûk değildir.

³ Târih-i binâsından bil'l-itibâr bu medresede isimleri icâzet-i 'ilmiye silsilenâmelerinde mevcut olan İbrahim el-Karamanî el-Âmidî ve Mevlana Tavîl Receb el-Âmidî ve tahrîr, şehîr, kasîr Receb el-Âmidî gibi 'ulemâlar neşri 'ulûm-i 'âliye eylediklerinden yetmiş senelik bir müddet zarfında medrese-i mezkûreden haylice 'ulemâ ve fudelâ yetişmekle beraber 1099 senesinde medâris-i resmiye sırasına bi'l-idhâl müderrislerine ibtidâ hâric ve dâhil ve müsıla-i sahn itibarları verildi. Recep Efendi'ler talebesinden ve fudelâ-i meşhûreden sabıkan emîn fetvâ-i mansurîzâde Ahmet Efendi merhum müftülükle beraber 1093 senesinden 1120 senesine kadar bu medresede müderris bulunduğu ve sene-i mezkûrede Bağdat'ta meşhur Mercaniye Medresesi'ne nakl olduğu halde kabul eylemediği Vakayi-i Fudelâ-i Şeyhî'de muharrerdir. Bu medresenin müderrisîn-i ahiresinden birisi de 'ulemâ-i şehîr Küçük Ebubekir Efendi ahfâdından Hacı Ragıb Bey merhum idi.

Bu bâbda vâkıf-ı hakâyık tafsilât olmak isteyenler: "Hulâsetü'l-Eser Fî A'yâni Karni İhdâ 'Aşer" ünvanlı kitap sıhhat nisabda – Deli İbrahim Paşa – bahsine müracaat etmelidirler.

Paşa'nın derece-i serveti muhayyerü'l-'ükûl bir mertebede idi.

Gerçi bunun layıkıyla tayini, gayr-ı kâbil ise de Selanikli Mustafa Efendi tarihinin bir mahallinde Alaattin Bey'le Melik Ahmet Paşa'dan dört yüz bin altın teftiş edilmekte olduğu muharrer olmasına ve ol zamanki dört yüz bin altının bugünkü hesap ve itibar ile bir iki milyon liradan mütecâviz bulunmasına nazaran nasıl yüksek bir servete mâlik buldukları tahmin ve tasavvur olunabilir.

Müşârünileyh Melik Ahmet Paşa merhumun derûn-i firdevs nümûnunda evkât-ı hamsede her bir tehlîl ve tekbîr zamanında nice nice muvahhidînin rûh-i 'âlîlerine fâtiha olmakta bulunan böyle bir cami irem-nazîr ve bîmisâl inşâ ve ihyâsına muvaffak olmaları hayrât ve hasenâta olan hahoş ve ikdâm-ı 'âlîlerine delîl-i mu'azzam ve kâfidir.

Bundan otuz ve otuz beş sene evvel memlekette bulunduğum esnada bazı Cuma günleri bu cami-i şerîfe gider, edây-ı salavat ederdim. Mürûr-i zaman hasebiyle o müzeyyen ve kıymettar çini ve kâşilerin ekserisi yerlerinde sükût etmiş ve sükût ettikçe her nasılsa tamirine bakılmayıp birbiri üstüne istif edilmiş olduğundan şu enkaz-ı nâdire yığıntısı derûn-i cami-i şerîfin bir hayli mahallini işgâl ve bi't-tab' camiin de zînet-i bedi'a-i dâhiliyesini hayliden hayli tenkîs ve haleldar etmiş idi.

Hulasa paşay-ı mağfûr müşârünileyh inşâ eylediği cami-i dilâraya ve gerek iki tarîkli olan minare-i bilind ve zibâyâ üstâd-ı muktediri her bir emek ve kudretini lâyıkiyla sarf eylediğinden cami-i şerîfin mezkûr üç asır mukaddem ki elf-i kâmil hudûdunda Âmid şehrinde olan sanayi'-i nefise-i mimariyeye numune-i bîmisâl bir yadigâr kıymettardır.

İşte mu'cize-i sa'y ve ikdâmdır ki bir fakir evladını hem şu kadar cesîm bir servete vâsıl hem de dünya durdukça hayır ve rahmetle yâd olunacak böyle hayrât-ı 'azîmeye muvaffak ve nâil etmiştir. Rahmetu'l-lâhi 'aleyh.

Ali Emirî-i Âmidî

بوترانك نصفیده اقرباسندن علاءالدین بکک
ایدی علاءالدین بک احمد بکدن اون یاش قدر بو بویوک
ومتاهل و اولاد صاحبی ایدی .

علاءالدین بک وفی کرم انسانیتی برذات ایدی
احمد بک ایسه علاءالدین بک قدر و بلکه دهها زیاده حیثی
انسانیتی اولمقله برابر پدرینک وفاتنده اون یدی اون
سکز یاشنده اولوب حسن و جماله (ماهذا بشر)
سرینه مظهر خوشخوی و ملک منظر بر جوان ایدی
اخلاق عالیسته مکافات اولهرق اهلیء مملکت ، سائر
احمد اسمیله مسمی اولانلردن تفریق ایچون (ملک
احمد بک) عنوانیله تسجیل ایدرلردی زده بر اهل
کمال ایشیدرسه شمعء ملازمتک پروانهسی ؛ زده
بر عالم عرفان آشنا خبر آیرسه ملازم خدمت
کاشانهسی ایدی . حسن اخلاق و تربیه سییه مسلك
مردانه سندن ایروده بو بویوک آدم اوله جفنی ارباب بصیرت
کشف واستدلال اینکده ایدی . علاءالدین بک اوتوز
ملک احمد بکده یکریمی یاشلرنده اولدقلری حالده
پساس قره سی جوارنده کی ترلارنده ادراک ایدن
اکینلری بیچوب صاورمشر . معشر کلوب عشر
شرعیسی المی اوزره انتظار اینکده بولمشر ، اقسامه
قدر معشر گلدیکن کیجه مناوبه ایله خرمنلری
بکلمکه مجبور اولمشر ایدی . ترلاری برقاچ دوندن
عبارت ایسه ده اوسنه نافع یاغورلر یاغدیغدن
محصوللری برکتلی ایدی .

اولا نوبت بکلمکه اولان علاءالدین بک کویک
قبه سنی یالدرلایان مهتابه قارشو بغدادی خرمنه باقرق
تشدید باه ایله (بیاس) ضبط ایدیور ایسه ده قاموسده
بزم تلفظزه موافق اولهرق (بیاس) سحاب وزنده مقیددر .
فقط شمعی کرک (آمد) جوارنده کرک اطنه داخلنده
بولنانلرک ایکسندده دخی باه عزری بای فارسی به تحویل
اولنوب بیاس دینلمکده در (المجموع فی المشهود والمسوع)
کی بعض کتابلرده بزم بیاسک بیاس شکلنده دخی یازلمقه
اولدیگی کورلمشدر .

حتی ۱۲۸۶ سنه سنده برنجی دفعه اولهرق
دیار بکرده نشر اولنان سالنامه دن آلدده ۱۲۸۸-
۱۲۸۹-۱۳۰۱-۱۳۱۸-۱۳۱۹-۱۳۲۱ سنه -
لرنده چیتان دیار بکر سالنامه لرینک جمله سنده والیرک
اسامیسی حاوی جدوللرده بوجامع شریفک ۱۰۴۸
دن ۱۰۵۶ سنه سنه قدر اوج دفعه دیار بکر والیسی
وبعد صدراعظم اولان آبازه (ساحدار ملک احمدیاشا)
نامه کورتمشدر .

حالبوکه آنک دیار بکر والیکنندن بر عصر مقدم
(آمد) شهرنده تولد ایدن دیگر (ملک احمد یاشا)
طرز فدن بنا اولمش و دیار بکر والیکننده بولتمشدر
بناء علیه (آمد) اهل بسندن بیشتن و مفاخر ملیه دن
بویله آثار جلیله انشا و اداعنه موفق اولان مشارایه
(ملک احمد یاشا آمدی) حقتده واقف اوله
بیادیکمز ایضاحاتک اعطاسنه مبادرت ایرلرز .
مشارایه (ملک احمد یاشا) ۹۳۵ حدودنده
(آمد) شهرنده طوغمشدر .

پدری خاندان مملکتدن ایدی . اواخر حیاتنده
فقیر دوشدی وفاتنده مخدومه بیاس [۱] قره سی
جوارنده آنجق بر نصف ترلا براقدی .

[۱] بیاس ! (آمد) شهرینه بر ساعت مقداری
مسافده بر قره اسمیدر مظنه کر آمدن و محققیندن علامه
عمر الیاسی حضرتلری بوقریه دن ظهور ایشدر مفتی آمد
تاج المحققین جامدی زاده عمر افندیکن تحصیل کالات ایش
ایدی تفسیر شریف بیضاوی به تعلیقاتی و سراجیه به شرح تفسیری
وسائر تألیفات معتبره سی وارد و وفاتی ۱۲۱۳ سنه سنده
(آمد) شهرنده در بیاس ، اسماء مشترکدن اولوب اطنه
ولایتی داخلنده بونام ایله بر محمل وارد کرک بزم مولانا
عمر الیاسی الآمدی ایله معاصر اولان فضلالی کر آمدن الحاج
محمد بن محمد الیاسی ده اطنه ولایتی بیاسته منسوب
واماسیه ده مدرس مشهور ایدی . بلاد مقریده دخی بر مدینه
اسمیدر که شاعر مقلق ابوالعباس احمد بن یوسف بورادن
ظهور ایشدر .

باقوت حموی (المشترك والمؤتلف) عنوانلی کتابنده

— آمد —

— ۸۳ —

بک آرز برمدت اینچنده اولقدر ثروت وسامانه
مالک اولدیبرکه بحیر عقول بر راده بی بولدی .

شوحسن نیندرینه مکافاة جناب حق هرایکینسک
ذخیره لرینه فیض و برکت جاندرینه تحت احسان ایلدی .
ایشته ملک احمد بک حائز اولدیغی شو حسن
نیتله برابر خیرات وحسنانه ده مائل اولدیغندن (آمد)
شهری دروننده روم قیوسی جوارنده الحاله هذ
(تسرالناظرین) صفار وکیار و شهرمزنک نفائس آثار
وبدایع قیمتدارندن اولان جامع نور لامعک و حلامک
بانئ عالی صاحب الخیرانی اولدی .

علاءالدین بکه ملک احمد بک زراعتلری ترقی
ایشدیجه ایشدر ، برلکده عالم تجارنده سلوک ایدرک
هر کسک کندیلرینه اولان امنیت واعتمادینه قارشو
فوق العاده قابلیت واستمدان کوسرتوب اولنجه قدر
مشارکتدن ابرلما دیلر .

زیرده بیسان ازله جتی اوزره و اواخر عمر لرنده
مرتباً عالیة شهادته دخی برلکده واصل اولمشلردر .

آمد شهرنده دستکاهلر انشا و امتعه نفیسه حریرییه
وساثره نسج و اعمال ایشدیروب اطراف و ممالک کواخراج
و ایصال و (آمد) مخصوص اولان حریر شروفینک
برنجی نفاسی حائز قسمتی استحصیل ایشدیروب قصبات
و بلداته ابعات و اناهج ایله بیک منسوجات و معمولات
مملکتک ترقی و رواجنه بیوک خدمتله ایلدیلر .

علاءالدین بکه ملک احمد بک تقود و ترقی آرتردیچه
آرترمشلر فقط بونک بر اقیه سنی الله طوبیوب اراضی
و چفتلک المغه صرف ایشلردر .

بر درجه ده کی سائر اراضی و املاک شویله
طورسون دنیانک برنجی اراضی سندن اولان الجزیره
محیطک تاریخلرده جندل قطعه سی نامیه یاد اولسان
خابور نهری کنارنده واقع عموم ترلاری و چفتلکلری
ید تصرف لرینه کچیرمشلردی .

احمد بک بونده دخی تدابیر صائبه و عالی سنی ابراز

کندی کندینه بن تاهل ایتدم اولاد و عیال صاحبی
اولدم دنیسادن کامی آلدیم فقط شریکم احمد بک
هنوز بیکاردر تاهل ایتک ایچون پاره یه محتاجدر
کندینه علناً معاونت ایتدم علیجنابانی حسیله قبول
ایتمز . باری بوکیجه . کیزلیجه بر معاوستده بولنیم
دیهرک همان چوالی قایدینی کبی کندی حصه سنک نصفندن
زیاده سنی احمد بک خرمی ارسته نقل و علاوه ایلدی .

یورلدی قان تره باندی بن ناب دوشدی نصف ایل
اولدیغندن نوبت بکلمک ایچون ملک احمد بکی او یاندردی
کندیسی باندی . ملک احمد بک ، کندی کندینه :

شریکم علاءالدین بک متاهلدر اولاد و عیال
صاحبیدر اولغلرینی مکتبه کوندره جت قزلرینی تعلیم
و تربیه ایدوب اولتدیره جک برچوق مصرفه محتاجدر .
بن ایسه بک ات یک مزراقم ، فقط علناً معاونت
ایتدم علیجنابدر قبول ایتمز باری نهانجه بر معاوستده
بولنیم . دیهرک

همان کیلیر قایدینی کبی کندی حصه سنک نصفندن
زیاده سنی شریکنک خرمی اوسته نقل و ضم ایدر .

ایشته اوکیجه ایدی که بویاکی ذات سلیم القلب
اوسته رحمت قبولی آچیلمش بیسه برنجیه کیدرکن
جواهر ترلرینه واصل اولمشلردی اوراسی ترلادکل
بر تجلیکاه معنوی ربانی و طور سینیای نورانی حالتی ایش
ایدی .

کندیلری علی العاده برایش کورمش و بلکده
جامع کالات اولان انسانلق اینجاب عال العالنه قارشو
هیچ برایش کورماش قیاسیه یکدیگرینه قارشو ایشکلری
شو خدمتی خاطر لرنده بیله طوتمقسزین اونوتمشلر ایدی .

لکن (انی اعلم مالاتعلمون) سریر متزهنده
سلطنت افروز قدسیت اولان جناب ارحم الراحمین هیچ
اونودرمی ایشه اوکیجه دن اعتباراً ایدی که کرک
علاءالدین بک کرک ملک احمد بک الارینی طور اراغه
آسه لر لرینه آلدقلمی طور اراق کویا که آلتون اولوردی .

وسائر برایا و فقیرانک هر بری کندیلرینه مخصوص اولان دائرده اتمته متم نعمت فراوان اولورلر ایدی. ۹۷۲ سنه سنده ایدی که احمدبک (آمد) شهرنده برجامع شریف انشا ایدرک ابقای نام خیر ایلیکی تصور ایلدی . اول امرده حالا .

(ملک احمدپاشا حامی) دیه مشهور و معمور اولان حامی بنایه مباشرت ایدرک ۹۷۵ سنه سنده قرین اتمام اولدی .

شعرای شهر (آمد) غلیبانه کلهرک برچوق قصیدلر ترکی فارسی نفیس تاریخلر انشاد و تقدیم ایلدکلرندن میر صاحب کرم هر برتی برچوق سنلر مضایقه مالیه دن وارسته ایدرک مرتبه ده احسانلره مستغرق ایلدی .

بو بایده سوله نیلان بعض تاریخلر شونلردر :

الفتی آمدی

بو بایه حمامه سزا بو بایه مکمل تاریخ اولدی نادیده شو حامی نزه الانشا

۹۷۵

بیعتی آمدی

دیدی تاریخ آکا هاتف سجادن بهشت آیینی حمام اولدی پیدا

۹۷۵

حکیمی قزوینی تلمیذ مصلح الدین لاری (فارسی)

سال تاریخ بنایش ختم آمد این ندا صاحب حمام یارب باد دمساز بتان

۹۷۵

خلیفه حسنکینی مؤلف کتاب شهرانکیز خوبان آمد

دو سقوطیله بولورسک تاریخ اشته حمام بدیع اولدی بنا

۹۷۵

ایدرک چفت حیواناتی اولیسانلره اوکوزلر ، تخمی بولمیلرله تخمیلر ویرمش یوق پرنج سیسام کبی محصولات یتشدرمکه مساعد اولان محللریده معاینه ایدرک هر محصولاتی رلو برینه زرع ایتدیرمشدر .

طوبراغک تربیه و اصلاحی چاره لرینی دوشوندرک بو بایده چنتجیلره لازمکلان تعریفات و معاوناتی اجرا ایلدیکلرندن زراعت محلیه فوق العاده ترقی ایتدی .

میر محترم زراعته مساعد اولمیان محللرده و اورمان اره لرنده وسائر قیالقی و پرناللق لرلرده مقیم اولوبده فقر و ضرورتی حسیله اغنام تدارک ایدرک میانه لره یاغندن بیاغیسندن - سودو یوغوردندن برقیات مناسبه ایله استفاده ایلیک شرطیله غنم و کیکلر اعطا ایتمش و قراج محللرده ده باغلر یتشدرمکه چالشمشدر .

ملک احمدبک قرا و بادیه اهالیسنه بو بایه نقدی و فنی صورتلرله هر بر معاونات و معاملاتاتی اجرا یه نصب نفس اهتمام ایتدی حسیله هم مملکتک ثروت و سامانی آرمش و همده بکک ثروت عظیمه سی بر درجه یه واصل اولمشدر که جهانک برنجی ارباب یسارندن معدود بولنش ایدی .

بک کرم و سخاده دخی معن و حاتمى تحسینخوان ایدرک بر راده ده ابراز مائر جوانمردی ایدرک یتیلره بیکسیره و حالنی کیمسه یه عرض ایتمکه آلمیمان خاندان دوشکونلرینه و طول و صاحبسز قادینلره هر معاونتی اجرا ایتش و اصحاب ضرورت و احتیاجک هیچ برقم و فردندن لطفنی دریغ ایتماش و اصحاب صنایع و ارباب کسب و کار اولوبده شدائد مضایقه یه گرفتار اولانلره برمدت مناسبه ایله سرمایه لر اعطا ایتشدر .

ملک احمدبکک متعدد خانهلری اولوب صنوف اصحاب فضائل و عرفان و کروه سیاحان و مسافران

خاندانند شاهین مصطفی پاشا زاده بهرام پاشا مشهور
جامع شریفیه قصر و حمامی انشایه باشلامش و هنوز
رسیده اكمال اولمدهن دیار بکر والیسی اولان عموچه
زاده لری صدر اعظم محمد پاشا زاده حسن پاشاده
قیوجی اوسته احمد چلبیك ترجمه حالده مرور
ایلدیکی اوزره ابنیه جسیمینی انشایه شروع ایش
اولدیغندن ملك احمد بك استحضار لوازم ایله اكتفا
ایدرك تصور ایلدیکی جامع شریفك انشایه شروع
ایلیکی شو اما کن جسیمیهك اكلته تعلیق ایلیکده
ایدی .

حسن پاشا ابنیهك اكلتی متعاقب ایران بحار به سی
ظهوره گلش ملك احمد بك بوصرده بر چوق مالیه
وملكیه ایشلرنده استخدام اولهرق دولت و حکومتك
هر خصوصده مظهر نظر تقدیر و تحسینی اولمشدر .

ملك احمد بك ؛ کتابت ماملایندده و سایر امور
و خصوصانده استخدام ایلدیکی ذاللد احب اقتدار
و کالاتدن و حسن خط و حسن حال اربابندن ایلدی .
حتی فاضل کامل و شاعر ماهر اسماعیل فدائی بك
دخی بوجهندن ایدی که بد فقیرده موجود بولنان
و اوزمانك ادبیات و آتاری حقنده مثلی نابود اولان
بر مجموعه کیره و نفیسهك بر چوق قسی بوزانك
خط لطیفیه مرین و موشح بولنش و برقچ مجلنده کتبه
وضع ایشدر که بریمی عیناً شو عباردر .

(کتبه حقیر الفقیر فدائی در آمدالمحرور سه سنه ۹۸۹)
(زعیم مردم ملك احمد بك)

بو ائشاده آمد دفتر دارلغنه لاله زار زاده محمد چلبی
تعیین اولنش و بوذات ارباب عرفان و ذکادن اولدیغندن
شعرا طرفندن حقنده بر چوق تاریخلر سوبلنش
ایدی .

دفتر دار لاله زار زادهك کاوب ملك احمد بکه
مسافر اولمش و حقنده افراط صورتمده رعایت و حرمت
اجرا ایلیسی حدیله حسن آمیزشلی اخوت درجه سنه

خاری آمدی

کلدی بر مژده جی تاریخ ایله اعلان اییدی
کیدکز لایق نظیر بدن حمامه

۹۷۵

سنی آمدی

چقار اجدله حساب تاریخ
نه منور نه منقش حمام

۹۷۵

شهرتی آمدی (دفتر دار)

نقش اولنسون باب حمامه بو تاریخ کهر
جانه آرام استین کر مایه به اتون دوام

۹۷۵

شهودی آمدی

کوروب هاتف دیدی تاریخ آنک
یری پاکیزه آبی خوب حمام

۹۷۵

طفیلی آمدی (فارسی)

دو ساقط کشت تاریخش چنین شد
حجر لولوست زمزم مای حمام

۹۷۵

فدایی آمدی

حسن ائمانه تاریخ کزین
دیر ایسم جنت دنیا لایق

۹۷۵

حمامك اكلتی متعاقب انشاسنی تصور و آرزو
ایلدیکی جامع شریفك لوازمی تهیه و احضاره باشدی
جامع شریفك دورنی محیط اوله جق محملرك صاحب لر نی
ائمان مضاعفه ایله ارضا ایدرك اشترا ایلدی .
فقط اول ائشاده دیار بکر والیسی بولان صقوللی

وهر بر لوازمی مهیا اولان جامع شریفک انشاسنه شرع ایلدی .

ارباب فن میقات واسطه سیله سمت قبله بی کوزلجه تعیین ایتدردکن صکره تقیاتی بالاجرا ذبح قرابین ایدرک غورزمینه وارنجه تملری ایندزمش وعلی الاصول بعض نقود متنوعه عصریه قونلقدن صکره تمل طاشی آتشددر .

عمله واستاد لر هرکون علی الصبح اولجه بنا بیوردقلری حمامه کیده رک بجائاً غسل ایدر و آندن صکره پاک و طاهر اوله رق جامع شریفک عملیاتنه مباشرت ایدرلردی .

تراشیده ورحین ومکمل طاشلرله پک مستحکم برصورتده انشائنه دوام ایدلهرک جامع شریف او جسامت وارتفاعیه برابر قورشوتلی وقبله وپک لطیف وفوقانی اوله رق بنا ومنارده سی آق طاشدن غایت یوکسک وظریف اولدینی حالده ایکی طرفلی انشا وزمیندن یوقاری به چیقان درت کوشه لی تمل قائمه سی بعض قبارتمه لی صنعتلرله وارهلری چیئلرله تزین وهرکوشه سنه دودمان بکناشیه به عائد بعض اشارت حک و نقش اولنمش واندن یوقاروسی تازروء اعلاسنه قدر مدورالشکل اوله رق سرکشیده عالم بالا ایدلدیکی کی چشمه وفواره لرینک آب لطیفی آبروجه بر مجرا ایله خارج شهردن حروات صوبندن نقل واجرا قلمشدر یاشای صاحب الخیر جامع شریفک بوله مکمل صورتده اعمار وانشاسنه نقدر بیسوک همت صرف اتمش ایسه مزین چیی و قیمتدار کاشیلر تدارکنه ده اونسبتده بیسوک همتلر صرف ایدرک محراب ومنبریه ملون ومجلا برصورتده تزین ودرون جامع شریفک اطراف اربهمه سی وحتی مربع الشکل اولان قائمه لری بیله کمرلرینه رسائر محللرینی تاسقف ررواقه وارنجه به قدر سراپا اوقیتمتدار کاشی ومزین چییئلرله ترصیع وتلمیع ایلسنه مبنی

وارمش وعموم ولایت واردانی التزام ایلکه باشلامش در اشته ملک احمد بکک بر خطاسی وار ایسه صقولای محمد باشا کی احوال علمه واقف بر وزیر ذیشانک خوابگاه ایدیسنه چکبلدکن صکره جسیم التزام ایشلرینه قاریشمسی ایدی .

بوصره ده تمادی ایدوب کیتمکده بولنان ایران محارباتی سبیه ملک احمد بک مایعات وسوقیات ایشنه ده قاریشهرق بیسوک خدمتله اتمشدر .

۹۹۲ ده صداعظم اولوب سردار ظفر شمار تعیین اولنان اوز دمیر زاده عثمان باشانک ذاتاً اون اوج سنه اولکی دیار بکر والیلکندن بری ملک احمد بک ایله میانه لرنده معامله حقوقتوازی موجود بولنمش اولدیندن بوکره باشانک یکیدن کی به توجهنه مظهر اولمش وسوقیات ونقلیات ومایعات خصوصاً رنده فوق العاده التزام همت وایراز حمیت ایش اولغله برسنه صکره یعنی ۹۹۳ تاریخده تبریز شهر شهیری عثمان یاشای ظفر شمار طرفندن فتح اولدینی صره ده ملک احمد بک بکلرکی رتبه رفیعهمسی احسان وموصل ولایتی والیلکنه تعیین اولندی .

ملک احمد باشا ۹۹۵ تاریخه قدر موصل ولایتی والیلکنده ایفای حسن خدمت وسنه مذکوره شوالنده انفصالی وقوعبوله رق آمد شهرینه عودت ایلدی سالنکی مصطفی افندی ! تاریخ معتبرنده سنه مذکوره نك اواخر شوال وقوعاننده ملک احمد باشانک موصل والیلکندن وقوع انفصالی ویرینه مشهور جانبولاد زاده نك تعیین اولدینفی شوصورتله یازیسور . فقط اسباب انفصالی تصریح ایتبور .

(موصل بکلرکی ملک احمد باشا عزل اولوب کلایس سنجاغیه معاً متصرف اولوق اوزره جانبولات بک زاده حسین بک موصل بکلر بکلکی ویرلدی) ملک احمد باشا مملکتده عودتی متعاقب ذاتاً عرصه سی

— آمد —

— ۸۷ —

دفعه دیار بکر والیدی و بعدہ صدر اعظم اولوب ۱۰۳۱ سنہ سنہ شہیداً وفات ایدن خروانی الاصل دلاور پاشا مرحوم برخان جسیمہ تحویل ایلتش و جامع شریفک مقابلندہ بنا ایلدیکی دلاوریہ مدرسه سنہ وقف ایتمشدر . [۸]

مرحوم ملک احمد پاشانک وقوع الیم شہادتق حقتندہ بعض تاریخچرده ویریلان تفصیلات و علاء الدین بک حقتندہ دخی روا کورولان — عیار — قروت روزگار — کچی تعبرات دلی ابراہیم پاشانک صورت تسویلا تہدہ واقع اولان اشعارات خدعہ کار یستندن مأخوذ اولوب شایان التفات و وثوق دکادر . بوبادہ واقف حقایق تفصیلات اولمق ایستیانلر :

(خلاصه الاثر فی اعیان قرن احدى عشر)

عنوانی کتاب صحت نصابده — دلی ابراہیم پاشا —
بجسته مراجعت ایتملیدرلر .

پاشانک درجه ثروتی محیر العقول بر مرتبہ دہ ایدی .
کرجہ بونک لایقہ تعین غیر قابل ایستدہ .
سلانیکلی مصطفی افندی تاریخک بر عملندہ علاء الدین بیکه ملک احمد پاشانک — در تیوز بیک آلتون —

[۹] تاریخ بناسندن بالاعتبار بومدرسه دہ اسلری اجازت علیہ سلسلہ نامہ لندہ موجود اولان ابراہیم القرامانی الامدی ومولانا طویل رجب الامدی و تخریر شہیر قصیر رجب الامدی کچی علامہ نشر علوم عالیہ ایلمک لندن بخش سنہ ک بر مدت ظرفندہ مدرسه مذکورہ دن خیالیجه علما و فضلا یتمسکله برابر ۱۰۹۹ سنہ سنہ مدارس رسدیه صرستہ بالادخال مدرسلیتہ ابتدا خارج و داخل و موصلة سخن اعتبارلری ویرلدی . رجب افندیلر طابہ سندن و فضلا مشہورہ دن سابقا امین فتوی منصورى زاده احمد افندی مرحوم مفتیلکله برابر ۱۰۹۳ سنہ سنہ ۱۱۲۰ سنہ سنہ قدر بومدرسه دہ مدرس بولندی و سنہ مذکورہ دہ بغداد دہ مشہور مرجانیہ مدرسہ سنہ نقل اولندی بی خالد قبول ایلدیکی (وقایع فضلاء) شیخیدہ مجررد بومدرسه نک مدرسین اخیر سندن برسیدہ علامہ شہیر کوچوک ابوبکر افندی احفادنن حاجی راقیبک مرحوم ایدی .

جامع شریفک کیرنلر رشک انداز بدایع چین اولان اوقوش رنگارنگی و او آثار بدیہی کورنجہ حیران قاله رق حقیقہ اجرای ستایشندہ اظهار عجز ایدرلردی .

ائمہ و خطبا و مؤذنلر جزء خوانلر و مدرسلر و مفسر و محدثلر تعیین و هر برینہ بر روم و وقت معین تخصیص ایلدی اوقات خمسہ دہ جہری و سری نمازلرک اماملرینی بشقہ بشقہ اوله رق تعیین ایلدیکی صرہ دہ جہری نمازہ عائدا ماملری اصوات لطیفہ ارباسندن انتخاب ایستدی .

دکابین و عقارات و بیوت کثیرہ وقف ایدرک شعال ، فراش کناس نمتخوان بواب کچی خدمہ و مصارفی مع زیادہ تأمین ایلمکدن بشقہ موصوللرندن یاز موسمنده متادیا بوزلو صو ایچمک و قیشدہ ایجاب ایدن مواقمدہ کمور یاقق ایچون لازمکلان مبالغ قارشولفی اماکن وقف و تہیہ ایلدی .

اشته پاشای عالیجناب ۹۹۹ سنہ سنہ قدر جامع شریفک داخل قسعی تمامیلہ اکل ایتمش صرہ خارج قسمنہ ککش ایدی که واسع روحولی براقه جق و حولینک جانب شمال و یسارندہ بعض کیرلر انشا و کوزل بر مدرسہ و دہا بعض ابنیہ خیرہ بنا ایده چکدی .

(کیمسہ نک قندیانی صبحہ چقارمز روزگار)

حکمی ظہورہ کلہ رک ۹۹۹ سنہ سنہ ایدی که دیوانہ ابراہیم پاشا قضای ناکہانی کچی دیار بکر والیلکنہ تعیین اولندی .

بر چوق و قوعات الیہ دن صکرہ (آمد)

متمولانندن رجب اغا و علاء الدین بیکه بر لکدہ هجرت سنہ خیر البریہ نک الف کاملی ذی الحجہ سنہ اواخرندہ اول ذات واحد کالف اجل قضا ایلمه عزم سوسی آخرت ایلدی مرحوم مشار الیہک غایت جسم اولان خانہ سوسی جامع شریفک جانب میزندہ ایدی .

بو خانہ جسیمی ۱۰۲۵ و ۱۰۲۸ تاریخلرندہ ایکی

Âmid-i Sevdâ, S. 6, s.87.

— ۸۸ —

— آمد —

ادبیات

سلطان سلیم خان اول حضر تلمری

وقایع جهانگیرانه سنک هر داستان حالالزنده انداز
 قلوب قهرمانان اولان سلطان سلیم خان اول حضر تلمری
 معلوم جهان اولدینی اوزره عالم ادبیاتک دخی برادشاه
 بی اقرانی ایدی .

فارسی دیوانی داغ درون شعرای ایران ، عربی
 آناری مظهر تقدیر بلغای عربستان ، ترکی اشعاری
 ایسه مجذبانه بر صورت بدیعده بلاغت افشاندی .
 جناب پادشاهک ملک و وطنه خدمتی تقدر عالی
 ایسه ترقی علوم و فنونه مصروفی همتی ده اونستده
 متعالی ایدی .

هنوز یلمدیکی رفاضل بی نظیری بولورسه ،
 محیط اعظم معرفتدی ، یکی برجهان . ویا آفاق نامتاهی
 فضیلتده هنوز نامشهود ، برکوک پرتو افشان .
 کشف اتمش قدر محظوظ اولوردی .

حتی تحت سلطنته جلوس بیوردقلمرنک اونچجی
 کونی استاد ذوقونلری حلیمی چلی بی باغچه قبوسندن
 دعوت ایدرک حضور شاهانه لرینه شرفیاب مشول
 اولدقده اوپادشاه قدردان بونطق ملوکانه ومشتاقانه ایله
 خطاب والتفات بیوردقلمری (مشاعر الشعرا) ده
 حرفیاً محرردی .

(حلیمی چلی . کرچه پادشاه اولدق . اما)

(حال یارانندن بی آکا ، اولدق . بوسلظنتدن)

(نه ذوق آنورکه اوچ کوندر سنی کورمدم) [۱]

[۱] عصر مذکورده سلطان مراد ثالث امریله مصور
 اولهرق یازیلان و سربا آلتنوله تزین ایدیلن عاشق چلی نیک
 (مشاعر الشعرا) نسخه قیمتداری کتبخانه فقیرده موجوددر .
 سلطان سلیم خان تحت زرین شاهانه اوزره جالس ومواجه
 هایونلرنده حلیمی چلی زانوی تعظیم اوستنه قاعد اولدینی
 خالده غایت نفیس برشکاده تصویر ایدلشدی . کرک بولوجه
 غرا وکرک بوندن بشته کتاب مذکورده موجود سکساندن
 متجاوز تصاویر بدایع افزا اوچ بیچ عصر مقدم موجود
 اولان عنانی مصورلرنک چیره دست مهاریته دلیل واضعدر .

تفتیش ایدلمکده اولدینی محرر اولسنه واولزمانکی
 درتیوزیک آلتونک بوکونکی حساب واعتبار ایله
 بر ایکی ملیون لیره دن متجاوز بولمنسنه نظراً فصل
 بوکسک بر ثروته مالک بولندقلمری تخمین وتصور
 اولنه بیلیر .

مشارالیه ملک احمدباشامرحومک ! درون فردوس
 نموننده اوقات خسه ده وهر برتهلیل . تکبیر زماننده نیچه
 موحدینک روح عالی لرینه فاتحه خوان اولمقده بولنان
 بوبله برجامع ارم نظرو بی مثال انشا واحیاسنه موفق
 اولملری خیرات وحسنانه اولان خواهش واقدام
 عالی لرینه دلیل معظم وکافیدر .

بوندن اوتوز و اوتوز بش سنه اول مملکتده
 بولندیغ ائنده بعض جمعه کونلری بوجامع شریفه کیدر
 ادای صلوة ایدردم مرور زمان حسینیه او مزین
 و قیمتدار چینی وکاشیرک اکثریسی برلرندن سقوط
 ایتش و سقوط ایتدی که هر نصله تعمیرینه باقلمیوب
 برری اوسته استیف ایدلش اولدیفندن شوانقاض
 نادره یغندسی درون جامع شریفک برخیلی محلی اشغال
 وبالطبع جامنده زینت بدیمه داخلیه سنی خیلدن خیلی
 تنقیص وخللدار ایتش ایدی .

خلاصه پاشای مغفور مشارالیهک انشا ایددیکی
 جامع دلارایه وکرک ایکی طرفلی اولان مناره بلند
 وزبایه استاد مقتدری هر بر امک وقدرتی لایقوله
 صرف ایدلیکندن جامع شریف مذکور اوچ عصر
 مقدمکی الف کامل حدودنده (آمد) شهرنده اولان
 صنایع نفیسه معماریه به نمونه بی مثال بر یادکار
 قیمتداردر .

اشته معجزه سعی واقدامدرکه بر فقیر اولادینی
 هم شوقدر جسم بر ثروته واصل همده دنیا طوردرجه
 خیر ورحمتله یاد اولنه جق بوبله خیرات عظیمه به موفق
 ونائل ایتشدی .
 رحمة الله علیه

علی امیری آمدی

Âmid-i Sevdâ, S. 6, s.88.